УДК 343.611
DOI https://doi.org/10.32782/klj/2026.3.41

Сміх В. В.,
кандидат юридичних наук
ORCID: 0009-0008-9812-8219

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ УМИСНИМ УБИВСТВАМ

Анотація. У статті на основі дослідження законодавства, практики правозастосування та правової доктрини окреслено підходи до визначення принципів державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам. Автором показано, що дослідження принципів державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам є вкрай актуальним, оскільки воно спрямоване на вирішення одного з ключових завдань сучасної держави – забезпечення ефективного захисту людського права на життя. Таке дослідження має не лише теоретичне, а й значне практичне значення, оскільки створює наукове підґрунтя для формування збалансованої, ефективної та системної правової протидії найнебезпечнішому прояву насильства в суспільстві. До таких принципів автор відносить пріоритет кримінально-правової охорони людського права на життя як ключової суспільної цінності; відповідності міжнародним стандартам захисту права на життя; відповідності кримінально-правової політики протидії умисним убивствам загальним принципам державної кримінально-правової політики; забезпечення об'єктивності, повноти та оперативності розслідування умисних убивств; забезпечення пропорційності покарання характеру та ступеню небезпечності вчиненого умисного вбивства; невідворотності кримінальної відповідальності за їх вчинення; забезпечення ефективної превенції умисних убивств засобами державного впливу; поєднання державних та недержавних форм протидії умисним убивствам; відкритості та демократизму; спрямованості діяльності держави на зниження рівня умисних убивств; поєднання кримінально-правової репресії та запобігання умисним убивствам (принцип поєднання заходів протидії); інституційної та функціональної поліцентричності; орієнтації на підвищення державної спроможності ефективно контролювати рівень і динаміку умисних убивств у суспільстві.

Ключові слова: *державна політика, державна кримінально-правова політика, злочин, умисні вбивства, протидія умисним убивствам, принципи, кримінальна відповідальність.*

Smikh V. V. On the question of the principles of state criminal-legal policy to combat intentional murder

Abstract. The article, based on a study of legislation, law enforcement practice, and legal doctrine, outlines approaches to determining the principles of state criminal law policy to counter intentional homicides. The author shows that the study of the principles of state criminal law policy to counter intentional homicides is extremely relevant, since it is aimed at solving one of the key tasks of the modern state – ensuring effective protection of the human right to life. Such research has not only theoretical, but also significant practical significance, since it creates a scientific basis for the formation of a balanced, effective, and systematic legal counteraction to the most dangerous manifestation of violence in society. The author includes such principles as the priority of criminal law protection of the human right to life as a key social value; compliance with international standards for the protection of the right to life; compliance of criminal law policy to counter intentional homicides with the general principles of state criminal law policy; ensuring objectivity, completeness, and efficiency of the investigation of intentional homicides; ensuring proportionality of punishment to the nature and degree of danger of the committed intentional homicide; inevitability of criminal liability for their commission; ensuring effective prevention of intentional homicides by means of state influence; combining state and non-state forms of counteraction to intentional homicides; openness and democracy; focusing state activities on reducing the level of intentional homicides; combining criminal-legal repression and preventing intentional homicides (the principle of combining countermeasures); institutional and functional polycentricity; focusing on increasing the state's ability to effectively control the level and dynamics of intentional homicides in society.

Key words: *law, state, public policy, state criminal law policy, crime, intentional homicide, combating intentional homicide, principles, criminal liability.*

© Сміх В. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. Важливість і актуальність дослідження принципів державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам зумовлюються як фундаментальним значенням унікального людського права на життя, так і роллю держави у забезпеченні безпеки, правопорядку та соціальної стабільності в сучасному соціумі. Зважаючи на вивищення аксіологічних та антропологічних засад у механізмі правового регулювання загалом, а особливо в сенсі захисту людського права на життя, за сучасних умов така проблематика виходить далеко за межі суто кримінально-правового аналізу й набуває міждисциплінарного, конституційного та навіть цивілізаційного виміру досліджень. Як відомо, об'єктом посягання у випадку умисного вбивства є життя людини як найвища соціальна, конституційна та міжнародно-правова цінність. Саме тому ефективна протидія цьому злочинові є одним із базових позитивних обов'язків держави, що втілюється, зокрема, у створенні ефективної системи захисту життя людини [5].

Метою статті є дослідження соціолого-правових та кримінологічних основ формування принципів державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам на основі аналізу законодавства, практики правозастосування та правової доктрини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній юридичній науці питання принципів державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам розглядалися у роботах таких ряду учених, як, зокрема, В. Борисов, С. Гусаров, О. Джужа, С. Загороднюк, А. Закалюк, О. Кваша, О. Литвак, О. Острогляд, Є. Письменський, Є. Стрельцов, П. Фріс, М. Хавронюк та ін.УЩоправда, ці дослідження стосувалися досліджень кримінальної відповідальності за умисне вбивство, кримінологічного аналізу умисних убивств, тощо. Оскільки цілісна теорія принципів такої політики ще не сформована, порушене питання актуалізує уваги щодо принципів державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам.

Виклад основного матеріалу. Рівень захисту життя виступає критерієм гуманістичної спрямованості правової системи та показником реального забезпечення засадничих прав людини. Разом із тим, рівень і динаміка умисних убивств відображають не лише стан злочинності, а й глибші характеристики держави: ефективність її інститутів, здатність контролювати насильство, забезпечувати правопорядок і підтримувати монополію на легітимне застосування сили. За сучасних умов істотно зростають вимоги суспільства до здійснення виваженої та науково обґрунтованої кримінально-правової політики у сфері протидії умисним убивствам. Без чітко визначених принципів [2] така політика ризикує стати фрагментарною, ситуативною або надмірно репресивною. Отже, саме принципи забезпечують внутрішню узгодженість державної політики в означеній сфері, послідовність криміналізації та пеналізації, баланс між ефективністю протидії злочинності та дотриманням прав людини, послідовність і передбачуваність правового регулювання [3, с. 30]. Для України особливої актуальності ця проблематика набуває в контексті імплементації європейських стандартів, сформованих практикою ЄСПЛ та доктриною верховенства права (правовладдя). Дослідження таких принципів виконує важливу методологічну функцію, оскільки дозволяє чіткіше визначити цілі та межі кримінально-правового впливу у сфері протидії умисним убивствам, ретельніше оцінювати ефективність чинного законодавства в цій сфері, формувати критерії для його подальшого вдосконалення та забезпечувати системність правових реформ у сфері кримінальної юстиції. Між тим, сучасні соціальні трансформації, збройні конфлікти, поширення організованої злочинності, незаконного обігу зброї та нових форм міжособистісного насильства істотно ускладнюють здійснення політики із протидії умисним убивствам.

Основне призначення принципів державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам полягає в тому, що вони визначають ціннісні орієнтири державної політики; формують її концептуальну ідеологічну основу; спрямовують нормотворчу діяльність; забезпечують єдність правозастосування; встановлюють межі державного примусу та кримінально-правової репресії стосовно умисних убивств; координують усі елементи системи протидії умисним убивствам; слугують критерієм оцінки її ефективності; визначають стратегічні і тактичні напрями її розвитку.

Виокремлення основних принципів державної політики протидії умисним убивствам зазвичай здійснюється не довільно чи інтуїтивно, а через поєднання кількох наукових і аналітичних методів. У сучасній кримінології, кримінальному праві та кримінально-правовій політиці можна виділити такі основні способи їх виокремлення:

1) антрополого-аксіологічний (першоосновою виокремлення таких принципів є соціальна цінність людського життя як найвищого блага, визнаного Конституцією України; оскільки умисне вбивство посягає на фундаментальне природне право людини – право на життя, принципи відповідної політики повинні відображати пріоритет охорони життя, безпеки особи та гуманістичний характер кримінально-правового впливу);

2) конституційний (базою для формування принципів є конституційні положення, зокрема, визнання людини, її життя і здоров'я найвищою соціальною цінністю; принцип верховенства права; принцип законності; рівність усіх перед законом; гарантії прав і свобод людини; саме Конституція визначає аксіологічні та юридичні орієнтири кримінально-правової політики);

3) кримінально-правовий (принципи кримінально-правової політики мають ґрунтуватися на фундаментальних принципах кримінального права, зокрема законності; справедливості; гуманізму; особистої відповідальності; вини; індивідуалізації кримінальної відповідальності; вони визначають допустимі межі кримінально-правового реагування);

4) об'єктний (особливості умисного вбивства як найтяжчого злочину проти життя зумовлюють виокремлення спеціальних принципів, пов'язаних із пріоритетністю захисту життя; невідворотністю реагування; адекватністю кримінально-правової реакції; диференціацією відповідальності залежно від характеру і ступеня суспільної небезпеки;

5) телеологічний, або цільовий (принципи мають випливати із стратегічних цілей такої політики, а саме: запобігання умисним убивствам; забезпечення ефективного кримінально-правового захисту життя; справедливе покарання винних; відновлення соціальної справедливості; мінімізація криміногенних ризиків.

6) міжнародно-правовий (важливим джерелом формування принципів державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам є міжнародні стандарти захисту права на життя, сформульовані, зокрема, у практиці Ради Європи, Організації Об'єднаних Націй та Європейського суду з прав людини. Вони вимагають від держави: ефективного захисту життя; належного розслідування випадків насильницької смерті; пропорційності втручання; дотримання прав людини у кримінальному провадженні);

7) узагальнено-правозастосовчий (виокремлення принципів має спиратися також на судову практику; статистичні тенденції умисних убивств; практику досудового розслідування; проблеми кваліфікації та призначення покарання; саме правозастовна практика виявляє, які засади є реально необхідними для ефективної протидії);

8) спеціально-дефінітивний (щоб певне положення було визнано принципом державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам, воно повинно: мати фундаментальний характер; бути нормативно або доктринально обґрунтованим; діяти на всіх стадіях реалізації такої політики; мати універсальне значення; визначати зміст правотворчої та правозастосовної діяльності держави в ході реалізації цієї політики).

Змістовне наповнення кожного правового принципу відповідає в загальних рисах чинному законодавству тієї держави, де він закріплюється і реалізується, а також історичному етапові розвитку самої держави (де головною є цінність життя людини, її захищеність, умови для забезпечення рівного та справедливого захисту людського життя тощо), тобто змістовне наповнення принципів такої політики в різні епохи і в різних країнах може суттєво відрізнятися.

На наш погляд, принципи кримінально-правової політики у сфері протидії умисним убивствам не можна ототожнювати із принципами кримінального права з тих же причин, з яких принципи права нетотожні принципам політики як таким [1]. Як наголошує П. Фріс, принципи політики далеко не завжди оформлені у вигляді правових норм, а натомість вони можуть знаходити своє відображення

в програмових документах вищих органів державної влади, уряду, заявах та промовах Президента України, документах політичних партій та громадських організацій [16, с. 65]. Водночас принципи кримінального права і принципи кримінально-правової політики у сфері протидії умисним убивствам перебувають у відносинах тісного взаємозв'язку, взаємозумовленості та ієрархічної співпідпорядкованості. Вони не є тотожними, однак утворюють єдину нормативно-ідеологічну систему, в межах якої принципи кримінального права становлять фундамент, а принципи кримінально-правової політики – функціональний механізм реалізації цього фундаменту у сфері державного реагування на умисні вбивства.

У демократичній правовій державі кримінально-правова політика не існує поза правом і не може бути вищою за нього. Вона, насамперед, є інституціалізованою формою реалізації певних правових цінностей, закріплених у Конституції та в кримінальному законодавстві держави. Саме право визначає межі, зміст і допустимі засоби державного впливу на сферу кримінально-правових відносин. Тому політика у сфері протидії умисним убивствам повинна не створювати власні автономні правила, а має розвивати й конкретизувати вже наявні правові засади. Тим часом принципи кримінального права мають загальнообов'язковий характер; закріплені прямо або імпліцитно в Конституції та кримінальному законі; є юридичними орієнтирами для законодавця, суду та інших органів; мають вищий ступінь нормативності; виступають основою всієї системи кримінально-правового регулювання, включаючи формування й реалізацію кримінально-правової політики держави.

Первинність принципів кримінального права не означає заперечення існування зворотного впливу принципів кримінально-правової політики протидії умисним убивствам на принципи кримінального права в цілому. Хоча принципи кримінального права є первинними, принципи кримінально-правової політики також впливають на розвиток кримінального права за такими основними напрямками: стимулюють оновлення кримінального законодавства відповідно до пріоритетів кримінально-правової політики в означеній сфері; сприяють уточненню змісту та специфіки дії (реалізації) кримінально-правових норм з протидії умисним убивствам; адаптують кримінальне право до нових криміногенних викликів у сфері динаміки насильницької злочинності. Однак цей вплив не змінює похідного статусу принципів кримінально-правової політики протидії умисним убивствам по відношенню до принципів кримінального права держави. На практиці це означає, що кримінально-правова політика не може суперечити принципам законності, гуманізму, справедливості, вини та індивідуалізації; будь-які політичні рішення щодо посилення відповідальності за умисні вбивства повинні відповідати фундаментальним засадам кримінального права; у разі колізії принципів політики та права пріоритет мають саме принципи кримінального права. Отже, кримінально-правова політика не може суперечити принципам кримінального права. Саме останні визначають межі допустимої криміналізації; обмежують дискрецію законодавця; встановлюють стандарти правозастосування; гарантують захист прав людини. Наприклад, навіть за високого суспільного запиту на суворе покарання за умисні вбивства політика не може відступати від принципів гуманізму, справедливості та індивідуалізації відповідальності.

Висновки. Принципи державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам – це ключові, фундаментальні, вихідні засади й ідеї, які відображають забезпечують ціннісну визначеність і спрямованість, нормативну узгодженість і стабільність, функціональну ефективність і правову легітимність державної діяльності у сфері охорони і захисту життя людини від умисних протиправних посягань.

Ці принципи формують не тільки ідейну основу кримінально-правової політики протидії умисним убивствам, але і спрямовують цю політику, сприяють структуруванню зусиль держави у відповідному напрямі її здійснення, чинять суттєвий влив на формування кримінального права та його реалізацію у сфері протидії насильницькій злочинності в цілому. Водночас такі принципи, будучи відносно сталими, все ж перебувають у стані динаміки, змін, що слід враховувати в подальших дослідженнях розвитку цих принципів залежно від

тих процесів, що відбуваються в суспільстві, та їх збалансованості й узгодженості.

Виокремлення основних принципів державної політики протидії умисним убивствам зазвичай здійснюється не інтуїтивно, а через поєднання кількох науково-аналітичних методів, які в сукупності складають багаторівневий аналіз, що поєднує нормативно-правову доктрину, інституційну практику, емпіричні кримінологічні дані, порівняльно-правові дослідження та стандарти ЄСПЛ, що дозволяє виявити як ціннісні орієнтири, так і функціональні механізми державного контролю над насильством. Водночас відокремлення принципів державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам від суміжних правових явищ має здійснюватися за такими критеріями: рівень абстракції, функціональне призначення, нормативно-ціннісний характер, ступінь стабільності, регулятивна роль та місце у структурі політики. Саме сукупність цих ознак дозволяє точно визначити природу принципів як фундаментальних засад, що формують зміст, межі та спрямованість державної політики у сфері захисту життя людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лащук Є. В. Поняття принципів кримінально-правової політики та їх співвідношення з принципами кримінального права. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 20. С. 160-173.

2. Острогляд О. В. Характеристика принципів кримінально-правової політики на сучасному етапі розвитку України. *Приватне та публічне право*. 2022. № 4. С. 99-105.

3. Гусаров С. М. Кримінально-правова політика України: трансформації періоду війни та повоєнна перспектива. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 1. С. 24-31.

Дата першого надходження статті до видання: 06.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026